

Ravasz László a magyar református egyháztörténet egyik legkiemelkedőbb alakja, megélve a vérzivataros XX. század nagy összeomlásait, a visszaemlékezéseit összefoglaló művének epilógusában könyvét egyfelől a csalódások könyveként aposztrofálja, arról vallva, hogy az a világ, amibe az ő világa beleépült semmivé lett. Másfelől emlékezéseit a tanulságok könyveként jellemzi.¹ Személyes egzisztenciáját és szeretett egyházának életét is szüntelenül és döntően befolyásoló csalódásait, valamint azok tanulságait nemcsak emlékezései rögzítik. Mint kora egyik legnagyobb hatású református prédikátorának az igehirdetéseiben is visszaköszönek a csalódások és a tanulságok, hiszen egy valamirevaló prédikátor sohasem hagyhatja figyelmen kívül korának eseményeit. Sőt, az adott történelmi kontextus, vagy éppen esemény lenyomata kimondva, de kimondatlanul is megjelenik, s akár témává válhat az elhangzó beszédekben. Ravasz László életének csak egyik, de egy egész nemzet életének legmegrázóbb csalódása volt az az 1920. június 4-én a versailles-i Kis-Trianon palotában aláírt békeszerződés, melynek hatásai máig jelentős befolyással vannak úgy a nemzet, mint a reformátusság életére. Igehirdetéseiben Ravasz ennek hangot is ad, de úgy, hogy egy nemzet csalódását tanulsággá konvertálja nemcsak önmaga és kortársai, hanem a 21. század hajnalán élő magyarok és reformátusok számára is. Az elkövetkezőkben Ravasz László igehirdetéseinek² Trianonnal kapcsolatos megjegyzéseit próbálom a teljesség igénye nélkül nagyobb egységekbe csoportosítva ujjhegyre szedni. Teszem ezt abból a célból, hogy a történelmi múlt és a küzdelmes jelen csalódásai olyan jövőbe mutató tanulságokká érthessenek össze egyéni, közösségi és nemzeti életünkben, melyek magyarságunk és egyházunk megújulását készítik elő.

Trianon tragédiája

Ravasz látásának történelmi és politikai realizmusa is megkérdőjelezhetetlen. Trianont csak a béke formális megkötésének tekinti politikai értelemben.³ Úgy értékeli a helyzetet, hogy „a Trianoni békediktátum nyomán a békekötés ádázabb és gyilkosabb lett, mint a háború. A béke nyomán hárommillió ember görnyed idegen rabigában. Magyarország területének kétharmad részét és egy kilencszáz éves kultúrát és civilizációt vittek a pusztulásba.”⁴ Jól látható, hogy Ravasz minduntalan a realitások talaján maradva, de sohasem tényszerű közömböséggel beszél Trianonról, hanem minden esetben valamilyen módon, ha csak pár szóban történő jelzéssel is, de értékeli is az eseményeket. Van úgy, hogy Magyarország megcsonkításáról prófétai látással, távlatokat szemlélő bölcsességgel állítja, hogy az nem más, mint az „ezeréves magyar történelemnek legnagyobb gyásza és következményeiben legmesszebb ható eseménye.”⁵ Világosan látja azokat a személyes feladatait is majd kijelölő következményeket, melyeket Trianon a református egyházra nézve jelentett. „Így abból a magyar református egyházból, amely egységkereső célját majdnem elérte, lett négy kisebbségi egyház. Ezek közül három nemzeti és vallási kisebbség, egy az anyaországi, a vallási

¹ Ravasz László: Emlékezéseim, A Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1992.,395.

² Mivel az igehirdetés fogalma nem szűkíthető a szószéki prédikációra, ezért nemcsak az istentiszteleti keretek között elhangzó prédikációkat tekintjük forrásnak, hanem egyéb, a Ravasz kötetekben nyomtatásban megjelenő beszédek is.

³ Ravasz László: Korunk válsága, 1930. in: Ravasz László: Alfa és Omega II., Franklin-Társulat Budapest, 1932. 239.

⁴ Ravasz László: A mi hitünk meggyőzi a világot, 1930. in: Legyen világosság III. Franklin-Társulat Budapest, 1938. 291.

⁵ Ravasz László: A magyar misztérium, 1930. in: Ravasz László: Alfa és Omega II., Franklin-Társulat Budapest, 1932. 235.

kisebbség sorsát élte”⁶ – jegyzi meg. Erdély elszakadását olyan, a történelmünk során újra és újra visszatérő jelnek tartja, mely arra figyelmeztet, hogy az egész magyarságot halálos veszély fenyegeti.⁷ Más alkalommal értékelve, a trianoni döntéshozók lelkiismeretére terheli rá az eseményeket, amikor úgy fogalmaz, hogy: „immár 17 esztendeje nyugton tudják hordozni a népek sorsának intézői azt a szörnyű és hallgatólagosan elismert lelkiismeretlenséget, amely a párizskörnyéki békekötéseket hozta.”⁸ Egyik beszédében szinte cinikusan állítja, hogy „egy kis jóakarattal a párizsi döntőbírái több időt szentelhetek volna Magyarországnak közeli megismerésére s akkor bizonyára más határokat húztak volna számunkra a térképen.”⁹ Ravasz László Trianon tragikumáról megindultság nélkül sem tud szólni, s ennek szolgálatában mesteri módon használja a retorika eszközeit. „A magyar tragédia még magasabb csúcst ért el, a »bősz üvöltés és vad zivatar« véres crescendója az abszolút pontig emelkedett”¹⁰ – mondja megindítóan.

Nemzet és magyarságfogalom Trianon árnyékában

Ravasz ízig vérig református teológus, s mint ilyen, igehirdetéseiben hazája történelmének eseményeit, Trianont is beleértve, teológusként próbálja értelmezni. De úgy teszi ezt, hogy távol tartja magát attól a saját korában is előforduló szószéki vulgáris értelmezéstől, amely a magyar nép szenvedését egy szintre emeli Krisztus szenvedésével. Ravasz két dolgot keres igehirdetéseiben. Egyfelől retorikai tekintetben keresget és alkalmaz bibliai analógiákat, szófordulatokat, képeket Trianon vonatkozásában. Másfelől próbálja megérteni és feltárni a történetek teológiai összefüggéseit. De soha nem lépi át azt a határt, mely táptalajául szolgálhatna egy „eisegézisen”, belemagyarázásokon alapuló hamis nemzeti teológia kiformalódásának. Kategorikusan hangot ad annak, hogy távol áll tőle az a szemlélet, mely szerint a nemzeti élet nagysága és komolysága egy színvonalon áll az isteni megváltás nagyságával és komolyságával. Teológiai alapokon utasítja el némely kortársainak narratíváját, mely Trianont is a sorba állítva, október 6-át magyar Golgotának, Kossuthot a magyarok megváltójának, és a nemzeti ünnepeket a magyar feltámadások ünnepének nevezi. Tudja és komolyan veszi ugyanis, hogy a magyar nép is megváltásra szoruló nép, közösségeiben és tagjaiban egyaránt.¹¹

A trianoni tragédia árnyékában bontakozik ki Ravasz László igehirdetéseiben az a szemlélet, mellyel a nemzetre, illetve a magyarságra tekint. Szerinte a nemzeti lét alapjai Isten rendelésében találhatóak meg. „A kálvinizmus fölséges tetőin és abban a hitvallásban fejlődik ki népünk eleve elrendeltetése, hogy mi az Isten világtervének egyik mozzanata és eszköze vagyunk”¹² – mondja. A teremtettségünk folytán vagyunk azok, akik: magyarok. Az ilyen teológiai alapokon nyugvó nemzeti öntudat vallja, „hogy a nemzet nem földi erők terméke, nem magától adódó gondolatoknak az összegeződése, hanem Istennek teremtő gondolata. Olyan tényező, mely hozzátartozik a világmindenség rendjéhez, szépségéhez és teljességéhez. A magyar nemzet nem véletlenül támadt, léte nem történelmi szeszély.”¹³ Eszerint a népi és nemzeti minőség a teremtés rendjéhez tartozik. „A nemzet foglalja egybe erkölcsi javainkat, határozza meg történelmi rendeltetésünket és teszi az

⁶ Ravasz László: A magyar református egyház egysége, 1941. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942, 175.

⁷ Ravasz László: Az erdélyi szellem, 1941. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942, 365.

⁸ Ravasz László: Az emberiség lelkiismerete, én. in: Legyen világosság III. Franklin-Társulat Budapest, 1938. 315.

⁹ Ravasz László: Egy kis jóakarattal, 1931. in: Ravasz László: Alfa és Omega II. Franklin-Társulat Budapest, 1932. 252.

¹⁰ Ravasz László: A Kossuth-szobor, én. in: Ravasz László: Alfa és Omega II. Franklin-Társulat Budapest, 1932. 129.

¹¹ Ravasz László: Magyar nagypéntek, 1941. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942, 252.

¹² Ravasz László: A minőség becsvágya, 1941. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942, 248.

¹³ Ravasz László: Nemzeti lét és nemzeti öntudat, 1935. in: Legyen világosság III. Franklin-Társulat Budapest, 1938. 230.

emberit legmagasabb rendűvé.”¹⁴ Azonban ez a nemzettudat küldetésstudattal jár és kötelez. Kötelez a Krisztusiságra. Ravasz szavaival: „Az igazi nacionalizmus megváltott nemzetről tanít, nemzeti feladatnak tekinti a megtérést, s a nemzeti erők uralmát úgy képzeli el, hogy az egyszersmind a krisztusi erők uralma legyen. Két egyforma jó magyar közül mindig a krisztusibb magyar a különb, tehát magyarabb is. A nacionalizmus sohasem lehet krisztustalan sem hitben, sem erkölcsben.”¹⁵ Ugyanakkor a nemzettudatnak szellemerkölcsi konzekvenciái is vannak. Nemzetté csak az a nép válik, amelyik a legmagasabb etikai igazságok és életesmények szervezett közössége tud lenni. „A népet nemzetté tehát nem konkrét hivatás teszi, az hogy a tengereken uralkodjék, hogy a Dunamedencét őrizze, hogy Amerikát meghódítsa hanem az, hogy a legmagasabb szellemerkölcsi életesményeket igyekezzék közösségi életében megvalósítani, akár a tengereken való uralkodás közben, akár a Dunamedence védelmezése vagy az amerikai szárazföld által.”¹⁶ Tehát az isteni rendeltetésből és a Krisztushoz tartozásból fakadóan a nemzetnek egy etikai minőségre kell törekednie, mert a „nemzeti nagyság nem vagyonban, nem hadseregben, nem politikai befolyásban áll, hanem a nemzeti szellem és jellem nemességében. Minőségre kell törekednünk: életparancs a minőség becsvágya.”¹⁷ Ennek az etikai minőségnek egyik megnyilvánulási lehetősége az egymásra utaltságból fakadó felelősség, melyre Trianon különösen is felhívja a figyelmet. „Minket az öl meg, ha szétszakadunk és eltávolodunk egymástól... s mivé lenne a nemzet, ha tudnám, hogy életem nem az enyém, hanem az mindannyiunk közügye?”¹⁸ – kérdezi Ravasz, miközben sok beszédében hivatkozik az igének arra az e tekintetben is megálló aktualitására, hogy immáron senki sem él önmagának, senki sem hal önmagának. Ez a fajta kölcsönös felelősségvállalás teremtheti meg a nemzetnek határokon átívelő lelki egységét is. „A nemzetet nem a terület, nem az állami szervezet, nem a gazdasági közösség tartja össze, hanem a lélek... A széttört területeken élő nemzet lelkileg lehet éppen olyan egységes, mint amilyen testileg volt.”¹⁹ Mindebből pedig egy mély, Trianon ellenére és miatt is erőteljessé váló hazaszeretet fakad. Ravasz megfogalmazásában: „Ha én az Istent szeretem, mennyire szeretem érette és Őbenne nemzetemet, akár dicsőségben látom égni, akár megalázva az útszélen ülni.”²⁰

Ravasz Trianonnal kapcsolatos megjegyzései összefüggenek mindazzal is, ahogyan ő a nemzet fogalmán túl a magyarságot látja, természetesen a hit szemével, és sohasem az evangéliumtól elszakítva, hanem mindig annak összefüggésében. Ahogyan meg is fogalmazza azt, hogy magyar reformátusságunk szívére szoríthatja a két legnagyobb dolgot: az evangéliumot és a magyarságot, mint Istentől vett két legnagyobb ajándékát. „S magyarságában evangéliumi, az evangélium hirdetésében magyar akar lenni és maradni.”²¹ A magyarság tehát Isten (eleve)elrendeléséből fakadó adottság. „Ő rendelkezett és lettünk magyarokká. Magyarságunk eredete és magyarázata a teremtés

¹⁴ Ravasz László: Három család, 1939. in: Isten Rostájában II. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 41.

¹⁵ Ravasz László: Hogyan szól bele a keresztyénség az új magyar nacionalizmus kialakulásába? 1939. in.: Isten rostájában III. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 347.

¹⁶ Ravasz László: Faj, nép, nemzet a magyarság szempontjából, 1942. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 299.

¹⁷ Ravasz László: A minőség becsvágya, 1941. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 247.

¹⁸ Ravasz László: Nem vagyunk mi magunkéi, 1942. in: Ravasz László: Korbán I. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 365.

¹⁹ Ravasz László: Szellemi egység, én. in: Ravasz László: Legyen világosság III. Franklin-Társulat Budapest, 1938. 301.

²⁰ Ravasz László: Ő előbb szeretett, 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 34.

²¹ Ravasz László: A református egyház és a nemzetnevelés, 1942. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 107.

értelemfeletti östényében gyökeredzik.”²² Ebben a tényben Isten ajándékozó szeretete fogalmazódik meg, melyért hálával tartozhatunk. „Magyarságunk kiválasztáson alapszik, kegyelemből ered, örök szeretet ajándékozó ténye foglaltatik benne”²³ – hirdeti Ravasz. Ennek tudatosulása vezethet annak felismeréséig, hogy „csak mint a Gondviselés népe találjuk meg igazi életformánkat s azt a valamit, amit magyarságnak neveznek, ... s ez szabadít meg minket attól a gőgös világszemlélettől, amely azt hiszi, hogy ő teremti a történelmet.”²⁴ A magyarrá való kiválasztottság ugyanakkor küldetést jelent. A magyarság nemcsak állapot, hanem feladat és misszió is. Magyar az, aki ennek a nemzetnek a fennmaradásáért és a jövőjéért tud tűrni, szenvedni, áldozatot hozni, aki ezért dolgozik, küzd, él és meghal, egyszóval, aki hisz a magyarság missziójában és vállalja ennek kockázatát.”²⁵ Magyarságunk nem a véletlen és a sors szeszélye. Aki magyar, az azért van itt, hogy magyarként is bizonyóságot tegyen Istenről és az ő örök világrendjéről. „Tegyen bizonyóságot ajkával, kezével, életével és halálával az örökkévaló, igaz, hű, jó és nagy Isten mellett. Ez a nemzeti hitnek az összefoglalása. S ennek a következménye az, hogyha egy nemzet és a magyar nemzet azt tartja hivatásának, hogy Isten és az ő örök rendje mellett bizonyóságot tegyen: az élő Isten és az Ő örök rendje bizonyóságot tesz az ilyen nemzet mellett”²⁶ – teszi hozzá Ravasz. Ugyanakkor bekapcsolja a szenvedés gondolatát is a magyarság értelmezésébe, nyilván a történelmi és hétköznapi tapasztalataira alapozva Trianon után mondván: „Mi nem zúgolódunk, sebeink, bukásaink, fenyegetettségeink fölött, mert tudjuk, hogy a magyarságért érdemes szenvedni, és igazán magyarrá lenni nem tud más, csak az, aki halálosan megszenved érte.”²⁷ A magyarság mindhárom rétegére a törzs, a kisebbségi és a diaszpóra magyarrá is áll az a küldetés és kötelesség, hogy minél jobb magyar legyen.²⁸ Továbbmenve, a magyarságra értékfogalomként tekint. A magyar szó normatív fogalom: külön embert jelent, olyat, aki emberibb ember azért, mert magyar.²⁹ Ám ez nem önmagából, vagy magyarságából fakadóan lehet valósággá a hazafiak életében, mert: „a magyar létkérdés egyéni kérdéssé válik: külön lesz a nemzeted, ha külön leszel te, Krisztusé lesz a nemzeted, ha Krisztusévá lettél te.”³⁰ Krisztushoz kapcsolódóan lehet csak a magyarság minőségi jelzővé, sőt nemzeti tekintetben is csak olyan külön politikát képviselhet Magyarország, mely a krisztusi gondolaton alapul.³¹ Végző soron Ravasz etikai kérdésként tekint a magyarságra, mely kiterjed az egyéni és közösségi egzisztencia minden hétköznapi és rendkívüli területére. „Nem lehet magyarnak lenni műveletlenül, becstelenül, savanyúan, átkozódva; csak öntudatosan, a legmagasabb rendű erkölcsi minőségben, a boldog vállalkozás lázában, az elhivatottság missziói és mártíröntudatában.”³² Pont Trianon összefüggésében hirdeti biztatón, hogy ott csak az veszett el, ami a magyar birtokállományban anyagi tekintetben jó volt. Ám a legnagyobb kincs, „a magyarság

²² Ravasz László: Isten által magyarok, 1939. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 429.

²³ Ravasz László: Isten által magyarok, 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 431.

²⁴ Ravasz László: Ma egy éve, 1941. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 285.

²⁵ Ravasz László: Hit és nemzet, én. Ravasz László: Legyen világosság III. Franklin-Társulat Budapest, 1938. 245.

²⁶ Ravasz László: Hit és nemzet, én. Ravasz László: Legyen világosság III. Franklin-Társulat Budapest, 1938. 247.

²⁷ Ravasz László: Isten által magyarok, 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 431.

²⁸ Ravasz László: A magyarság, én. in: Ravasz László: Isten rostájában III. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 262.o.

²⁹ Ravasz László: Nemzeti lét és nemzeti öntudat, 1935. in: Ravasz László: Legyen világosság III. Franklin-Társulat Budapest, 1938. 231.

³⁰ Ravasz László: Mi a magyar igazság? 1934. in: Ravasz László: Legyen világosság III. Franklin-Társulat Budapest, 1938. 241.

³¹ Ravasz László: Krisztus a magyar program, 1935. in: Ravasz László: Legyen világosság II. Franklin-Társulat Budapest, 1938. 439.

³² Ravasz László: A nemzeti lélek. én. Ravasz László: Legyen világosság III. Franklin-Társulat Budapest, 1938. 255.

erkölcsi erői megmaradó kincsek, s ezeket kell szaporítani és felduzzasztani.”³³ Mindez azonban közös erőfeszítést és lelki, szellemi egységet feltételez. „A magyarság egy élő egység, szellemi egység... Egyes ágainak virulása és hervadása az egész magyarságnak ügye és kérdése.”³⁴ Összességében megállapíthatjuk, hogy végtelenül idegen Ravasztól a hitetlen és vulgáris nacionalizmus éppúgy, mint az internacionalista és gyökértelen keresztyénség. Nála a nemzeti eszme teológiai alapokon nyugszik, a magyarság gondolata pedig Krisztushoz kötöten jelenik meg. „A minőségbecsvágy nem egyéb, mint Krisztus a magyar földön, Krisztus a magyar sorsban, Krisztus a magyar szívben”³⁵ – hirdeti meg. Hit és haza nem egymást kizáró, hanem egymást feltételező fogalmak, hiszen „földi hazánk feladatait csak akkor tudjuk teljesíteni, ha mindenestől fogva e mennyei hazának is polgárai vagyunk.”³⁶ Magyarság és reformátusság Ravasz gondolkodásában olyan egységet alkot, mely nemcsak elméleti síkon jelenik meg, hanem kihat egész életére, munkásságára, igehirdetésére. Hozzátehetjük: késői utódai számára példaadó módon! „Magyarnak kell lennem ahhoz, hogy igazán református keresztyén lehessenek, nekem református keresztyénnek kell lennem ahhoz, hogy igazán magyar lehessenek”³⁷ – teszi világossá számunkra is.

A Trianonra használt képek

Mindezek után tanulságos és homiletikai szempontból is érdekes végigpásztázni Ravasz igehirdetéseit abból a szempontból is, hogy milyen képeket használ a Trianonban történtek szemléltetésére. Legáltalánosabb képe a vihar szimbóluma. Magyarország a történelem vad viharaiban tépett kicsiny népe Istennek, beleértve a nagy vihart, Trianont is.³⁸ De Ravasz az általános képet tovább is bontja, amikor már Erdély egy részének visszacsatolása nyomán a következőt mondja: „Huszonkét évig hánykolódott a gálya a történelem haragos vizein... Legyen áldott az Úr, aki intézi a népek sorsát, aki Úr a történelem óceánjai felett, aki könyörült szegény magyarokon s nekünk is megengedte, hogy megérkezzünk...kettétört a gálya! Egy része partra vetődött, másik része tépett árboccal, megcsonkolt testtel jajgató tutajként hánykolódik tovább a vizeken, rettentő szelek játékszerképpen.”³⁹ A vihar szimbólumához kapcsolható az az igehirdetése is, melyben az ezeréves magyar fa törzsének megremegéséről és gyökereinek megrándulásáról beszél.⁴⁰ Előfordul, hogy a Trianon utáni világot süllyedésként írja le.⁴¹ Máshol a széttépetés képével próbálja jellemezni a történeteket, mondván: „Magyarországról nemcsak a nemzetiségiek szakadtak le, s egyesülve a szomszédos anyaországokkal, egészen új fiatal államok formájában próbálnak élni és visszaélni páratlan világtörténelmi szerencsájukkal, hanem magukkal tépték az ezeréves magyar néptest élő, véres darabjait is.”⁴² Egyik temetési igehirdetésében a

³³ Ravasz László: A Lélek korszaka, 1934. in: Ravasz László: Legyen világosság II. Franklin-Társulat Budapest, 1938. 456.

³⁴ Ravasz László: Szellemi egység, én. in: Ravasz László: Legyen világosság III. Franklin-Társulat Budapest, 1938. 302.

³⁵ Ravasz László: A minőség becsvágya, 1941. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 251.

³⁶ Ravasz László: A nekünk adott ország, 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat, Budapest, 1941.397.

³⁷ Ravasz László: A magyar vallás, 1923. in: Ravasz László: Alfa és Omega II. Franklin-Társulat Budapest, 1932. 43.

³⁸ Ravasz László: Három vendég, 1940. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat, Budapest, 1941.455.

³⁹ Ravasz László: Ének a partról, 1940. in: Ravasz László: Isten rostájában III. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 423.

⁴⁰ Ravasz László: Hogyan gyógyít Jézus, 1932, in: Ravasz László: Alfa és Omega I. Franklin-Társulat Budapest, 1932. 365.

⁴¹ Ravasz László: A hit útja, 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat, Budapest, 1941. 250.

⁴² Ravasz László: Tisza István, 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában III. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 230.

börtönülethez hasonlítja a Trianon utáni életformát, melyben valaki „évtizedeken keresztül földalatti börtönben várja a napsugárt és a szabad levegőt.”⁴³ Itt egyben hangot ad annak is, hogy Trianon milyen rettenetes hatással van az egyéni élettörténetekre is. Szintén temetési beszédben hangzik el egy másik, román világba szorult egyéni sors jellemzéseként: „Egy fehérszárnyú angyal, a magyar dicsőségnek középkori apródja félig részeg és sáros gladiátorok között átéli a magyar nemzet ezeréves történetének egyik legnagyobb szégyenét. Kellett, hogy lássa a szörnyű özönvizet, mely minden történelmi értéket elsodort. A nemzeti függetlenség, a magyar szabadság romolhatatlan lelkű álmodója idegen impérium alá kerül, s a magyar földdel összenőtt lélek hontalanul bujdosik, mint egy katángkóró.”⁴⁴ Itt a hontalan bujdosás képe dominál. Máshol arról szól, hogy „hárommillió magyarra rászakadt a világtörténelem, s most nagyszerű emlékeiknek búsöblű barlangjaikban élnek fájdalmas és árnyékszerű életet. Ez a magyar Hades.”⁴⁵ A régi, Trianon előtti Erdélyt magyar Atlantiszként láttatja.⁴⁶ Az elcsatolt részek magyarságáról úgy beszél, mint amely „idegen, ellenséges és roppant felszívó erejű népközösségek között él, mint feldolgozás alatt álló kisebbség.”⁴⁷ Az anyaországban maradt magyarság helyzetének tragédiájáról is érzékletes képből fogalmaz mondván: „Amikor ezt az országot megcsönkítették, a megmaradt tiszta rész tiszta magyar volt, de hasonlónak lett egy kagylóhoz, amelynek letörték a héját, védtelenül, kocsönyásan kivágódott a kemény kövekre.”⁴⁸ Az összmagyarságra nézve úgy érzékelteti Trianont, mint amikor kígyó tekeredik valaki lábára, veszedelmes hulló kerül az ágyába.⁴⁹ Jogosan fogalmazza meg a Kárpát-medence magyarságának integritását is arról beszélve, hogy „Erdély szerkezeténél fogva olyan lényeges alkotó része egy nagyobb egységnek, Magyarországnak, mint egyik szoba ugyanannak a háznak.”⁵⁰ Végzetlenül szemléletesen és sokatmondóan írja le az erdélyi nemzetiségek Trianon előtti és utáni helyzetét. Úgy fogalmaz Ravasz, hogy Erdélyen három nemzet osztozik: a magyar, a német, a román. A gazda, a vendég és a jövevény.⁵¹ Trianon pedig úrrá tette a jövevényt, szolgálva a gazdát és a vendég fanyar mosollyal üdvözölte lenézett új urát.⁵² A visszacsatolás várva várt alkalma kapcsán pedig a gyümölcsoltás képével él: „A visszacsatolás éppúgy sebekkel jár, mint a kertben az oltás. Ki kell hevernie a nemzet élő fájának e sebeket, hogy boldogan készüljön az új beoltások új nyereségére.”⁵³

Igei hivatkozások Trianonnal kapcsolatban

Ravasz László beszédeiben, ha számos esetben nem is textus és alapigeképpen, de mégis több bibliai képet, analógiát, hivatkozást használ a Trianon okozta helyzet leírására. Gyakorta használt bibliai képe a pusztai képe, mely kapcsán nemcsak a pusztai vándorláshoz, hanem szélesebb értelemben is a pusztai lét kietlenségéhez, böjtjéhez, magányához, Istenre szorultságához hasonlítja a magyarság Trianon okozta helyzetét. „Ki ne érezné, hogy mi most a népek pusztájában egyedül,

⁴³ Ravasz László: Így szólt a mezőnek virága, 1941. in: Ravasz László: Korbán I. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 434.

⁴⁴ Ravasz László: Boldogok a szelídek, 1941. in: Ravasz László: Korbán I. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 440.

⁴⁵ Ravasz László: Az időfeletti Széchenyi, 1937. in: Ravasz László: Legyen világosság III. Franklin-Társulat Budapest, 1938. 343.

⁴⁶ Ravasz László: Magyar Atlantisz, 1938. in: Ravasz László: Isten Rostájában II. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 422.

⁴⁷ Ravasz László: Karácsonyi ének a magyar vérről 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában III. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 338.

⁴⁸ Ravasz László: A minőség becsvágya, 1941. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 245.

⁴⁹ Ravasz László: Ma egy éve, 1941. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 282.

⁵⁰ Ravasz László: Az erdélyi szellem, 1941. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 364.

⁵¹ Ravasz László: Az erdélyi szellem, 1941. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 368.

⁵² Ravasz László: Az erdélyi szellem, 1941. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 370.

⁵³ Ravasz László: Magyar ritmus, 1941. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 231.

árván vagyunk?”⁵⁴ – kérdezi joggal, arra utalva, hogy a történelem Ura a népek pusztájába vezette magyar népét is. Máshol a helyzet leírására az idegenség, a zsellérség, a jövevénység képéhez nyúl. Az Efézus 2:19-cel kapcsolatban beszél arról, hogy nemcsak egy ember lehet idegen, hanem egy nemzet is. Hiszen a „A magyar nemzetről mindenki tudja, hogy idegen és bujdosó Európának ebben a részében.”⁵⁵ Gyakran használja a fogság hasonlatát a helyzet leírására, nyilvánvalóan a zsidóság babiloni fogságára hivatkozva, s ezzel felelevenítve a zsidó-magyar sorspárhuzam reformátori örökségét. A párizskörnyéki békekötések előidézte helyzet okán kiált így egyik beszédében: „Az idők nagy zűrzavarából felzúg a CXXXVI. zsoltár: Hozd vissza, Uram, a mi foglyainkat, mint patakokat a déli földön.”⁵⁶ A Budapest-kelenföldi református templom alapkövének letétele alkalmából Nikodémus történetére utalva ad helyzetjelentést és hirdet evangéliumot teológiai és nemzeti értelemben is, így: „ez a kicsiny templom a tétovázás és reménytelenség nikodémusi éjszakájába, mint egy fényírást, vetíti bele az örök Igét: szükséges néktek újonnan születetek! Nemzeti újjászületés nagy gondolatának és még nagyobb tényének lesz egyik parányi szimbóluma ez a templom.”⁵⁷ Több alkalommal is hivatkozik a Lukács 12:32-re azzal kapcsolatban, hogy nem élhet a nemzet félelemmel, mert olyan Istenünk van, akinek az tetszik, hogy övéinek adja az országot. Ezzel, az Isten által adott ország képével él egyik, visszacsatolásokkor elmondott beszédében.⁵⁸ Nyilván biblia teológiai és exegetikai értelemben az igehely egészen más Országról beszél, de Ravasz talán kissé szabadabban, csupán a képet és analógiát használja annak érzékeltetésére, hogy Isten itteni, evilági, történelmi tekintetben is ajándékozhat országot egy nemzetnek. Ugyanebben a beszédében nyúl hozzá Isten Ábrahámmal kötött szövetségének a képéhez, hogy azzal világítsa meg Istennek a magyarság történetébe való belenyúlását a visszacsatolás kapcsán mondván: „Lehet tíz évig, húsz évig, száz évig várni, túrni, szenvedni, de a szétvágott tagok között, mint az Ábrahám áldozatán maga Isten jár és egy életre kovácsolja egyszerre össze.”⁵⁹ Nyilván nem textus bontogatás és igemagyarázat történik itt sem, hanem csupán egy bibliai kép hasonlatként, szimbólumként való használata. Ezért nem lesz Ravasz tévtanítóvá. Szintén a visszacsatolások kapcsán használja az atyai házba való visszatérés képét, így szónokolva: „A hazatérőket ujjongó szívvel köszöntjük... Kérjük Istent: Áldja meg a ti bejöveteleket ez atyai házba, amely annyira várt s oly örömmel fogad.”⁶⁰ Ahogyan máshol sem, itt sem teológiai és homiletikai dilettantizmusról van szó, hanem retorikai profizmusról, mellyel egy hallgatóság számára ismert képet használ szemléltető érzékeltetésképpen. Egyik imádságában Ravasz az országért könyörögve az élet kapujának képét használva fohászkodik így: „Könyörgünk Hozzád Magyarországot: itt áll az Élet kapujában s hallja, hogy csikordul a zává. Óh, nyisd ki, tárd ki előtte ezt a kaput, ezt az utat, mely az életre vezet.”⁶¹ Előszóval alkalmazza az advent képét is. Van ahol arról beszél, hogy a Trianon utáni nemzedék adventi néppé vált és érezte, hogy azért él, hogy hordozzon és kifejezzen egy reménységet, amelyik beteljesedése az egész magyar

⁵⁴ Ravasz László: Vessző alatt, 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat, Budapest, 1941. 190.

⁵⁵ Ravasz László: Idegenben és otthon, 1935. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat, Budapest, 1941. 359.

⁵⁶ Ravasz László: Az új magyar világhelyzet, 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában III. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 377.

⁵⁷ Ravasz László: A Magyar Advent temploma, én. i.n: Ravasz László: Legyen világosság II. Franklin-Társulat Budapest, 1938. 168.

⁵⁸ Ravasz László: A magyar református egyház egysége, 1941. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 173.

⁵⁹ Ravasz László: A nekünk adott ország, 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat Budapest, 1941.395.

⁶⁰ Ravasz László: Délvidék hazatér, 1942. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 219.

⁶¹ Ravasz László: Az ifjú sas, 1942. in: Ravasz László: Korbán I. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 478.

nemzetközösség részére a jót hozza el.⁶² A visszacsatolások kapcsán pedig az adventben élő magyarság váradalmainak beteljesedéséről beszél.⁶³ Ugyanebben a vonatkozásban az Úrtól lett történésként hivatkozik a 118. Zsoltár 23. versére, hozzátéve, hogy „az emberi akaratot, a ki nem alvó vágyat, a dacos reménységet, az egész magyar *credo quia absurdum*ot maga Isten Lelke készítette, s tartotta ébren.”⁶⁴ A Felvidék visszacsatolása utáni KIE nagygyűlésen pedig arról beszél, hogy Isten megtekinti az ő népét. „Losonc tudja november 10-ről, hogy mit jelent az, ha egy pillantásra megtekinti Isten az Ő népét. Tudják meg mindenhol, tudja meg az egész nemzet, az egész világ: Isten megtekintette az Ő népét: a magyar ifjúságot.”⁶⁵ – hirdeti. Ravasz minden bibliai kép használatánál abban zseniális, hogy nem belemagyaráz az igébe politikai tartalmakat, hanem történelmi eseményeket csupán szemléltet igei képekkel és tartalmakkal. Így hirdet evangéliumot, bár vékony jégen állva, de mégis aktuálisan és világosan.

Trianon okai

Ravasz Trianont megpróbálja teológusként értelmezni, a történeteket az ige mérlegére téve, és a magyarázatot, az okokat keresve. Válaszra abban talál, hogy igehirdetéseiben a szétszakítottságot a magyar nép, és benne egyházunk ezeréves története egyik legnagyobb próbájának tartja.⁶⁶ *Isten rostájában* című igehirdetésében fogalmazza meg legszebben: „Jár a rosta, de Isten kezében jár! ... Isten rostájában is egyformák a nemzetek”⁶⁷ Eszerint Isten az, aki próbál. Teológiai tekintetben legitím a gondolat, hisz Isten teszi ezt azért, hogy az övéiről, és őszinteségükről, hűségükről bizonyosságot nyerjen, erőiket megszilárdítsa. Ugyanakkor a reformátori teológia értelmében Trianon a Sátán próbájának is tekinthető. Ő azért kísért, hogy szerencsétlenné tegyen, kárhozatra vigyen, megzavarjon és tönkre tegyen. „A Sátánnak még válogatott eszközei vannak, amelyeket kipróbál rajtunk: nemzeti és egyéni sorsunkon egyaránt”⁶⁸ – mondja Ravasz, megvilágítva a másik oldalt is. Egy zárójeles megállapítást megér annak a megjegyzése is, hogy míg a magyarság felől nézve Isten cselekvése van az események háttérében, addig Ravasz más népekről beszélve a sorsnak és a véletlennek tulajdonítja az igazságtalan trianoni döntésben nyert szerencsésüket: „Alig kapott még állam nagyobb ajándékot a világtörténelem szeszélyes fordulataitól, mint Románia, amikor megnyerte egész Erdélyt és a Királyhágó vidékét.”⁶⁹ A próba gondolata mellett Ravasz a bűnt látja Trianon háttérében, mely a magyarságot is megrontotta. Sőt, Trianonon túlra is kiterjeszti ezt a gondolatot: „Az elveszített világháborúban nem az ellenségeink erényei vertek meg, hanem saját bűneink buktattak el. Ő, azért pusztul a magyar fa, mert nincs élő víz mellé plántálva: innen a születéscsökkenés, gyermekhalálozás, pusztító népbetegségek, szegénység, sötétség, rabság.”⁷⁰

⁶² Ravasz László: Ma egy éve, 1941. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 283.

⁶³ Ravasz László: Ma egy éve, 1941. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 285.

⁶⁴ Ravasz László: Erdély hazajött, 1940. in: Ravasz László: Isten rostájában III. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 81.

⁶⁵ Ravasz László: Nain kapujában, 1939. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 428.

⁶⁶ Ravasz László: Fussuk meg a pályát, 1939. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat Budapest, 1941.408.

⁶⁷ Ravasz László: Isten rostájában, 1940. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 301.

⁶⁸ Ravasz László: Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk? 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 185.

⁶⁹Ravasz László: Erdély, én. in: Ravasz László: Isten rostájában III. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 441.

⁷⁰ Ravasz László: A magyarság: Isten ügye, 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat Budapest, 1941.388.

Azaz, az Isten nélkülisége juttatta a magyarságot a szakadék szélére. Ám tovább is fejt beszédeiben a gondolatot, és van, ahol nem általánosságban beszél a bűnről, hanem konkretizálja is azt, leszűkítve a magyarság gögijére. „Mi Isten akaratán kívül akartunk azok (magyarok) lenni, s megtapasztaltuk, hogy nem lehet, nem lehet! Magunkban bízó gögös nemzet akartunk lenni, és jött Mohács és jött Trianon.”⁷¹ – hirdeti. Mindezzel együtt világosan beszél arról is, hogy pont Mohács és Trianon párhuzamának a felismerése, a két történelmi esemény együtt szemlélése, és ennek nyomán a kiutak keresése az, ami elképzelhetetlen a református módon való gondolkodás nélkül.⁷² Ugyanakkor a két esemény közötti párhuzamok és összefüggések keresésében nemcsak a háttérben lévő hasonló okokat, hanem annak a történelemformáló Istennek a szeretetét is tetten lehet érni, aki az első tragédiát annak érdekében engedi és használja, hogy a második tragédia ellenére is megtartsa. Eszerint Mohács csendes előkészület volt Trianonra, mert a perifériákon fogyott, de az ország középpontjában évszázadok alatt erősödött a magyarság, mely Trianon után az ország gerince lett. „Mohács rettentő csapása véres átcsoportosítás volt arra, hogy Trianon végképp ne pusztíthasson el.”⁷³

Trianon mint tanító kihívás

Ha a történelem Isten népeket nevelő és formáló eszköze, akkor szükségszerű, hogy annak viharában nyilvánvalóvá váljon Istennek megannyi célja. Sőt, ki kell derülnie egy nemzet számára, hogy milyen irányba kell fordulnia, milyen cselekvési terv mentén kell kialakítania életét. Hiszen minden válság lehetőség is valami újra, egészen másra. Joggal mondja Ravasz, hogy a nemzetek történetében egyetemes törvény, hogy minden igazán nagy korszak egy halálosan komoly próbatételből származott.⁷⁴ Hiszen a nemzetek életében a próbatétel a nagy erkölcsi megújulásoknak történelmi eseménysorozata.⁷⁵ Elsősorban a Trianon okozta krízis lehetőség az Istenhez való odafordulásra, a vele való találkozásra. A válság megoldása: a váltás.⁷⁶ Isten az árvaságában akar találkozni ezzel a nemzettel!⁷⁷ Egy sereg helyen mondja el Ravasz, hogy Krisztusra nemcsak egyéni életeknek, hanem a nemzetünknek is szüksége van.⁷⁸ Egyik október 6-val kapcsolatos beszédében aktualizálva hirdeti: „A könyörülő Isten az ő magyar népének dicsőségében és gyászában is legnagyobbat adja: Önmagát!”⁷⁹ De nemcsak az individuális keresztyénség határain lát túl, hanem az egyház hivatalosait úgy szólítja meg, mint akik nem a világkeresztyénség internacionális nagycsaládjáért tartoznak felelőséggel, hanem nemzetük tagjaiért kötelesek elsősorban. „Menjete el, tegyete tanítványokká minden népet... Minden népet, de közöttük is legelőször és éppen mi azt az egyet, egyetlenegy, amelyet rajtunk kívül senki nem ismer a világon, ezt a mi holtig szidott és áldott, korbácsolt és ezerszer csókolt népünket, a magyart!”⁸⁰ Trianon tehát különös kihívás az egyház számára. Ennek része az, hogy a magyar református egyház, akár a

⁷¹ Ravasz László: A magyarság: Isten ügye, 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat Budapest, 1941.387.

⁷² Ravasz László: A magyar vallás, 1923. in: Ravasz László: Alfa és Omega II. Franklin-Társulat Budapest, 1932. 35.

⁷³ Ravasz László: A múlt üzen: Mohács, 1926. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 364.

⁷⁴ Ravasz László: Vessző alatt, 1938. in: Ravasz László: Kezdetben vala az íge, Budapest, 1941. 164.

⁷⁵ Ravasz László: Vessző alatt, 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 193.

⁷⁶ Ravasz László: Korunk válsága, 1930. in: Ravasz László: Alfa és Omega II. Franklin-Társulat Budapest, 1932. 246.

⁷⁷ ⁷⁷ Ravasz László: A magyar vallás, 1923. in: Ravasz László: Alfa és Omega II. Franklin-Társulat Budapest, 1932. 42.

⁷⁸ Ravasz László: A nép, 1942. in: Ravasz László: Korbán I. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 281.

⁷⁹ Ravasz László: Sorsunkat alakító hatalmak 1935. in: Ravasz László: Kezdetben vala az íge, Budapest, 1941. 78.

⁸⁰ Ravasz László: A keresztt: hatalom és bölcsesség 1933. in: Ravasz László: Kezdetben vala az íge, Budapest, 1941. 109.

visszatérő, akár a még vissza nem tért egyháztesteiben közös és egzisztenciális feladatnak lássa a magyar református ökumenicitás kiépítését, az egész világon szétszórt minden református magyar emberre szóló érvénnyel.⁸¹ Gyakorlati részletekbe bocsátkozva pedig azt is kifejti, hogy a különféle országokban szétszórt magyar reformátusság lelki egységét az egységes bibliafordítás, liturgia, hitvallások és közös énekeskönyv mozdíthatná elő.⁸² Ravasz véleménye szerint sohasem volt alkalomszerűbb, táplálóbb és a magyar református egyház minden tagjának szólóbb az ige, mely szerint senki sem él magának és senki sem hal magának. „Csak együtt újulhatunk meg, együtt haladhatunk előre, mert ha nem, egészen bizonyos, hogy együtt veszünk.”⁸³ Egy gondolat erejéig még az egyháznál, s annak külkapcsolati diplomáciájánál maradva kell megemlíteni, hogy erős kritikával illeti a *Life and Work* mozgalmat. Erről így beszél: „Hogyan szolgálhatja a Nemzetközi Jóbarátság céljait egy olyan nemzet egyháza, amely a párizsi békében mindent elvesztett, s amelyben nem lehet könnyen napirendre térni egy olyan gondolat felett, hogy helyzetünk javulása csak egy új világháború útján volna lehetséges?”⁸⁴ A magyar református egységre vonatkozó gondolatot Ravasz kiterjeszti a nemzet egész közösségére is. Mivel a magyar nemzet nem látott nehezebb időket, mint Trianon óta, ezért újra hont kell foglalnia, át kell szerveződnie, ki kell vívnia a helyét az új világban.⁸⁵ Ez azonban csak a magyarok közötti lelki egység megépülésének útján képzelhető el.⁸⁶ Trianon kapcsán fény derült arra, hogy „egy egzisztenciális kérdésünk van: a magyar nemzeti egység megalkotása, a nemzeti erőnek a határon innen és túl való egyesítése.”⁸⁷ Csak egymás terhet hordozva lehet a parányi darabokból az összedőlt romok helyén új világot építeni.⁸⁸ Sokkal nagyobb felelősséggel tartozunk egymásért. Hiszen megtagadhatatlan kötelék az a tény, hogy mindnyájan magyarok vagyunk, és elképzelhetetlen, hogy életünket minden más magyar testvérünktől függetlenül rendezhetnénk be. Igaz az, hogy ha az egyik tag szenved, akkor szenved a többi is, nemcsak teológiai értelemben az egyházzal beszélve, hanem a nemzet testének tagjairól is.⁸⁹ Ravasz az egész magyarságot hívja a gondolkodás önkritikus revíziójára, reformációjára, amikor a Trianon bekövetkeztét elősegítő hibák további elkerüléséről beszél, elmondva, hogy a jövő útja: „a magyar nép és sorsközösség felismerése és megbecsülése; sokkal több munka és sokkal nagyobb takarékoság; fegyelem, józanság, közösség; mindenek felett tiszta erkölcs és győzhetetlen hit.”⁹⁰ Így kanyarodhatunk vissza a Trianon utáni feladatok, cselekvési tervek említésénél oda, mely a nemzettudattal kapcsolatosan már említésre került, nevezetesen arra a Ravasz által sokszor meghirdetett gondolatra, hogy „a nagyobb Magyarország csak a különb Magyarország lehet!”⁹¹ Hiszen Magyarországra „az a gondviselészerű előírás érvényes, hogy a megújulását, a lelki egységét nem a forradalom és ellenforradalom khaotikus mámorában kell megteremtenie, hanem egy

⁸¹ Ravasz László: A magyar református egyház egysége, 1941. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942, 177.

⁸² Ravasz László: Az Énekeskönyv, 1940. in: Ravasz László: Isten rostájában III. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 21.

⁸³ Ravasz László: A magyar református egyház egysége, 1941., in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 179.

⁸⁴ Ravasz László: Életkérdéseink, 1928. in: Ravasz László: Alfa és Omega II., Franklin-Társulat Budapest, 1932. 35.

⁸⁵ Ravasz László: Az ifjú sas, 1942. in: Ravasz László: Korbán I. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 474.

⁸⁶ Ravasz László: A magyarság: exisztencia, 1942. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 189.

⁸⁷ Ravasz László: Erdély hazajött, 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában III. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 335.

⁸⁸ Ravasz László: Hármast teher, 1933. in: Ravasz László: Kezdetben vala az ige, Budapest, 1941. 110.

⁸⁹ Ravasz László: Vessző alatt, 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat, Budapest, 1941. 194.

⁹⁰ Ravasz László: A régi Bánffyhunyadi, 1937, in: Isten Rostájában II., Franklin-Társulat Budapest, 1941. 470.

⁹¹ Ravasz László: Hatalmasan cselekedett velünk az Úr, 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat, Budapest, 1941.392.

nyugodt, belső etikai evolúcióval.”⁹² Szerinte ennek az etikai evolúciónak az élet minden területén testet kell öltetnie, mert a „szeretet nagy háborúja kezdődik” a magyarság életében.⁹³ Kiemelkedő fogalom Ravasz ezzel kapcsolatos buzdításában a kötelesség fogalma. „Minél nagyobb a baj, annál hívebben, annál pontosabban kell teljesíteni a kötelességet... Van olyan helyzet, ahol semmit sem látunk előre, ... de mindig látjuk az előttünk halványan felderengő kötelességet.”⁹⁴ – mondja egyik beszédében. Hasonlóképpen használatos fogalma a példaadás. „Annyiban lehetünk a példaadás népe, amennyi Krisztus él bennünk”⁹⁵ – hirdeti meg. Sőt, újra és újra előveszi az áldozat fogalmát is. „Isten megajándékozott minket azzal, hogy magyarokká tett és ebbe a korszakba helyezett! Azért, azért teremtette körülöttünk ezt az óriási sötétséget, mert látni akarja az áldozat gyertyalángját, azért dobott bele az irtózatosságra, mert hősök veteményes kertjét akarja meglátni most, azért tépott darabokra egy zokogó és vonagló nemzetet, mert csodát akar látni: vajon a lélek újra teremti-e a széjjeltépett testet?”⁹⁶ Végül markánsan jelenik meg Ravasz beszédeiben, gyakran a sorok között olvasva is annak a nemzeti dacnak a gondolata, mely egy egész korszakra jellemző, és amit a kommunizmus évtizedei irtanak majd csak ki a generációkból. Egyik beszédében a „de” szó jelentőségéről beszél a világtörténelemben, annak kozmikus és misztikus vonatkozásaiban is. Majd kitér arra, hogy ez a „de” egy örök magyar „de” is. „Trianon óta egész lelkünket, testünket, külső életünket nem ez a „de” szó magyarázza-e? Megítéltek, feldaraboltak, le akarnak törölni a térképről, de vagyunk, de élünk és élni fogunk.”⁹⁷ Összességében tehát Trianon tragédiáját kihívásként, feladatként, felelősként, belső lelki és etikai forradalom nyitányaként értékeli. De!

Trianon revíziójának a gondolata

Nemcsak korának általános közgondolkodásából és jogos politikai trendjéből kifolyólag, hanem fentebb is érzékelt belső meggyőződése folytán is szükségesnek gondolja, és ígéhirdetéseiben is életben tartja Trianon revíziójának a gondolatát. „Le kell tehát ülni a tárgyalóasztalhoz és revidálni az egész múltat. A revízió nemcsak Magyarországra vonatkozik, egész Európának életkérdése”⁹⁸ – ad hangot markánsan meggyőződésének. A harmincas évek elején a revízióról, mint diplomáciai lehetőségről beszél: „Revízióra vár a világ, sőt többre: reorganizációra a jóakaratos szellemében, a béke érdekében.”⁹⁹ Ugyanakkor az elkerülhetetlenül háborúba sodródó nemzet sorsát érzékelve teológus módjára érvel a háború szükségszerűségéről, nyilván az a melletti legerősebb érveként a revízió gondolatával. Eszerint: „Isten a nemzet kezébe adta a kardot, hogy igazát megvédje... A háború Isteni jog és kötelesség mindannyiszor a nemzet becsülete megkívánja... Nincs magasabb rendű szolgálat, mint a szent háború és nincs magasabb rendű emberi vég, mint a hősi halál.”¹⁰⁰ Ravasznak ez az utóbbi látását nyilván a teológiai etikával foglalkozó, egyre liberálisabb trendeket is magukévá tevő pacifista akadémikusok vitathatják. Ám mégis meg kell látnunk mögötte annak az Igazságnak a keresését, akinek a követéséből az itteni életre vonatkozó igazságok melletti kiállítás is

⁹² Ravasz László: A nemzet lelki egysége, 1928. in: Ravasz László: Alfa és Omega II. Franklin-Társulat Budapest, 1932. 226.

⁹³ Ravasz László: Hatalmasan cselekedett velünk az Úr, 1938. in.: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat, Budapest, 1941.393.

⁹⁴ Ravasz László: Mibe fogodszunk? 1942. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 36.

⁹⁵ Ravasz László: Én, 1930, in: Ravasz László: Alfa és Omega I. Franklin-Társulat Budapest, 1932. 205.

⁹⁶ Ravasz László: A magyar vallás, 1923. in: Ravasz László: Alfa és Omega II. Franklin-Társulat Budapest, 1932. 41.

⁹⁷ Ravasz László: Az örökkévaló „de”, 1930. in: Ravasz László: Alfa és Omega II. Franklin-Társulat Budapest, 1932. 46.

⁹⁸ Ravasz László: Korunk válsága, 1930. in: Ravasz László: Alfa és Omega II. Franklin-Társulat Budapest, 1932. 253.

⁹⁹ Ravasz László: Békeség, 1931. in: Ravasz László: Legyen világosság III. Franklin-Társulat Budapest, 1938. 315.

¹⁰⁰ Ravasz László: Új világ kezdetén, 1942., in: Ravasz László: Korbán I. Franklin-Társulat Budapest, 1942, 239.

felfakad. Ravasz egyébként a revízió részleges megvalósulását és a visszacsatolást erkölcsi győzelemnek és az igazságszolgáltatás eredményének tartja.¹⁰¹ Ugyanakkor reálpolitika és emberi igazságkeresések fölé emelkedve teológusként értelmezi. Egyik beszédében a következőt vallja: „Minden hívő magyar tisztán látja és boldogan megvallja, hogy az örökkévaló Úr, a népek Istene volt az, aki jótetszéséből, ingyen kegyelméből ajándékot adott az ő nemzetének. Ez az érzés örömről áhítatossá teszi és megtisztítja. Megtisztítja gőgtől és kárörömtől, kiirtja magunk között az érdem feletti versengést, mérhetetlenül fokozza bizalmunkat és reménységünket, és a hála minden elismerése mellett végeredményben minden emberi erőttől és minden emberileg esetleg beszédhető uzsorától függetlenné teszi.”¹⁰² Itt is, ahogyan máshol is, a visszacsatolásról, mint ajándékról gondolkodik. A kor sok ígértetőjéhez hasonlóan a visszacsatolások kapcsán több ízben is a 126. Zsoltárból kiindulva a foglyok visszatéréséről beszél, de mindig úgy, mint ami ajándék, s amiért hálát kell adni.¹⁰³ Érdemes külön is kiemelni a Délvidék visszatértekor a Zakariás 3:1-10 alapján elmondott ígértetését, mely a fogságból való hazatérés analógiáját megtalálva diszpozíciójában hármassal jelöl ki az új időkre nézve. Ezek: a bűnbánat, a kezek kinyújtása a kegyelem után, Krisztus felöltözése.¹⁰⁴ Általánosságban is jellemző Ravaszra, hogy a revízióval, illetve visszatéréssel kapcsolatos megjegyzéseiben nem csupán helyzetet értékel és értelmez, hanem mindig előre mutató módon prófétai látással hív a jövőbe, és emlékeztet arra, hogy a visszatérés-visszacsatolás nemcsak ajándék, hanem felelősség, feladat, küldetés és misszió.¹⁰⁵ Ennek nemcsak az a lényege, hogy össze kell forrasztani a visszacsatolt területet az anyatesttel politikai, gazdasági, társadalmi értelemben,¹⁰⁶ mert a visszacsatolásoknak a református egyház vonatkozásában a Krisztusban való restaurálását és megépítését is kell szolgálniuk.¹⁰⁷ Végtelenül szépen fogalmazva szán Ravasz a visszacsatolások kapcsán missziói feladatot a kálvinizmusnak mondván: „A felvidéki kálvinizmusnak a magyar református egyház további fejlődésében és megújulásában éppen olyan nagy és szép feladata van, mint amilyen történeti hivatás vár a felvidéki magyarságra Csonka-Magyarország újjáteremtésében. A nagyobb Magyarország csak különb Magyarország lehet, s a lélekben meggyarapodott magyar kálvinizmus legyen Lélekben meggyarapodott kálvinizmus.”¹⁰⁸

Ravasz László Trianonnal kapcsolatos, ígértetésekben elhangzó megjegyzéseinek a teljesség igénye nélkül történő áttekintése után érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a jövőben egy nagyobb lélegzetvételű tanulmányt is megérhet a fentiek mélyebb teológiai és homiletikai értékelése. Ugyanakkor Trianon 100. évfordulója kapcsán talán ennyi is elég ahhoz, hogy az olvasó magyar és református identitását, és annak összefüggéseit átgondolja, levonva a konzekvenciákat. Különösen is fontos ez egy olyan átmeneti korszakban, mely kísértetiesen hasonlít Ravasz László életének arra az időszakára, melyben az idézett beszédek elhangoztak. Kulcsfontosságú ma is az európai népek identitáskeresésének új és sok tekintetben vészjósló időszakában megtalálni és megragadni mindazt, amit számunkra a Krisztushoz tartozás, az anyaszentegyházhoz tartozás és a nemzethez tartozás jelent. Legalább annyira lényeges ennek tudatosulása az egyházi hivatalban és tisztségben állók

¹⁰¹ Ravasz László: Isten hozott! 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában III. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 78.

¹⁰² Ravasz László: A visszacsatolt Felvidék, 1938. in: Isten rostájában III. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 335.

¹⁰³ Ravasz László: Hatalmasan cselekedett velünk az Úr, 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában I. Franklin-Társulat, Budapest, 1941.391.

¹⁰⁴ Ravasz László: Új idők küszöbén, 1941. in: Ravasz László: Korbán I. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 186.

¹⁰⁵ Ravasz László: A nekünk adott ország, 1938. in: Ravasz László: Isten rostájában I., Franklin-Társulat, Budapest, 1941.396.

¹⁰⁶ Ravasz László: Erdély, én. in: Ravasz László: Isten rostájában III. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 416.

¹⁰⁷ Ravasz László: A Felvidék üdvözlése, 1938. in: Ravasz László: Isten Rostájában II., Franklin-Társulat Budapest, 1941. 423.

¹⁰⁸ Ravasz László: Megérkezés ,1938. in: Isten Rostájában II. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 444.

számára. Hiszen Ravasz sorai ma is lényegi aktualitással bírnak: „Mekkora munka vár azokra, akik e nemzet lelkét formálják és világosítják, s mekkora munka vár a magyar nép nagy nevelőjére, egyengetőjére, hídépítőjére és pásztorára: a magyar református anyaszentegyházra!”¹⁰⁹

Ravasz László több ezernyi oldalra rúgó beszédeinek elolvasása közben szüntelenül kerestem azt az egy mondatot, melyben a legsokatmondóbban fogalmazódik meg mindaz, amit Trianonnal kapcsolatban érez és gondol. A magam számára megtaláltam. Abban a rövid és személyes megjegyzésében, amely Erdély északi részének visszacsatolásával kapcsolatos: „Amikor a rádió meghozta a hírt, hogy Bánffyhunjad újra magyar föld, Leányfaluról táviratot röpített a posta egy baráti címre: tegyetek virágot az édesapám sírjára”¹¹⁰ – mondja. Ezt a mondatot ízlelgetve hevesebben ver a szív és összeszorul a torok. Mindannyiunké. Legalább is mindazoké, akiknek reformátussága több, mint külső vallásosság, több mint egzisztenciális biztonság, több mint spirituális megoldókulcs egyéni problémákra, és több, mint manapság itt-ott előnyt jelentő címke. De mindazoké is, akiknek magyarsága több, mint születés szerinti meghatározottság, több mint politikai szólam, több mint felvehető és ledobható köpönyeg. Nekünk itt Sárospatakon, Trianonról írva és olvasva hevesebben ver a szívünk és összeszorul a torkunk. Talán ezért is van úgy, hogy Trianon 100. évfordulóján és a Sárospataki Református Teológiai Akadémia 489. tanévében is büszkén vállaljuk fel a határon túli lelkészképzés, presbiterképzés és egyházimunkás-képzés ügyét azzal a Ravasztól tanulható magyar református hozzáállással, mely „nem azt firtatja: mit hoz a holnap, hanem azt nézi, hogy Isten keze tartja a jövőndőt.”¹¹¹

¹⁰⁹ Ravasz László: Erdély hazajött, 1940. in: Ravasz László: Isten rostájában III. Franklin-Társulat Budapest, 1941. 82.

¹¹⁰ Ravasz László: Bánffyhunjad, én. in: Isten Rostájában II., Franklin-Társulat Budapest, 1941. 478.

¹¹¹ Ravasz László: Az Úr ködében lakozik, 1941. in: Ravasz László: Korbán II. Franklin-Társulat Budapest, 1942. 232.